અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.
DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૧૭] ૭ એસ.સી.આર. ૭૩૧

ભારતની સુપ્રિમ કોર્ટ

રામ ચંદ (મૃત્યુ પામનાર) તેમના કાયદેસરના પ્રતીનિધીઓ અને અન્ય

– વિરુધ્ધ –

ઉદય સિંહ @ દયા રામ અને અન્ય

(સિવીલ અપીલ નંબરો ૧૧૧૦૭–૧૧૧૦૮ / ૨૦૧૭)

૨૪ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૭

[આર.કે. અગ્રવાલ અને અભય મનોહર સપ્રે, ન્યાયમૂર્તિઓ]

દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮:

કલમ ૧૦૦ – બીજી અપીલ – દાવો સબંધી મિલકતમાં હક, શિર્ષક અને હિતની જાહેરાત માટેનો દાવો – વાદીને માત્ર પ્રતીકાત્મક કબજો આપીને દાવો મંજૂર કરવામાં આવ્યો – સામી અપીલો (પ્રથમ અપીલ) – ફગાવી દેવામાં આવી – વાદી તેમજ પ્રતિવાદી દ્વારા બીજી અપીલ – હાઈકોર્ટ દ્વારા પ્રતિવાદીની તરફેણમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો – અપીલ પર, ઠેરવવામાં આવ્યું કે: હાઈકોર્ટ બીજી અપીલના સ્વીકાર વખતે ઘડવી જરૂરી છે તે મુજબ કાયદાના કાયદાકીય મહત્વના પ્રશ્નો ઘડવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોવાથી, વાદગ્રસ્ત હુકમ ટકી શકે તેમ નથી – કાયદા અનુસાર બીજી અપીલોનો નવેસરથી નિર્ણય કરવા માટે દાવો ો હાઈકોર્ટમાં રિમાન્ડ (પરત મોકલવામાં) કરવામાં આવ્યો.

અપીલો મંજૂર કરતા કોર્ટે ઠેરવ્યું કે:

૧. બીજી અપીલ સ્વીકારવા માટે, દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૦૦ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટેની પૂર્વ–શરત (sine qua non) તરીકે અપીલકર્તા દ્વારા જે બાબત સ્થાપિત કરવી જરૂરી છે તે મામલામાં

ઉદ્‌ભવતા "કાયદાના કાયદાકીય મહત્વના પ્રશ્ન" નું અસ્તિત્વ છે, જેથી હાઈકોર્ટને આવા પ્રશ્નની ઘડના કરીને આખરી સુનાવણી માટે અપીલ સ્વીકારવાની સત્તા મળે. અપીલમાં કોઈ કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન ઉદ્‌ભવતો ન હોય તેવા સંજોગોમાં, દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૦૦ ના અથ માં અપીલમાં કાયદાનો કોઈ કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ નથી તેવા કારણોસર તે અપીલ શરૂઆતમાં જ (**in limine**) ફગાવી દેવાને પાત્ર છે. [પેરા ૧૭]

૨. પ્રસ્તુત મામલામાં, બંને પક્ષકારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી અપીલોનો નિકાલ કરતી વખતે હાઈકોર્ટે બીજી અપીલના સ્વીકાર વખતે ઘડવો જરૂરી છે તેવો કાયદાનો કોઈ કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન ઘડ્યો નહોતો અને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરવામા આવેલી અપીલ મંજૂર કરવા તથા વાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ ફગાવી દેવા માટે આગળ વધી હતી. તેથી, વાદગ્રસ્ત હુકમ કાયદાકીય રીતે ટકી શકે તેમ નથી અને તેથી રદ કરવા પાત્ર છે. કાયદા અનુસાર બીજી અપીલોનો નવેસરથી નિર્ણય કરવા માટે દાવા હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલવામાં આવે છે. [પેરા ૧૫, ૧૯ અને ૨૦]

સંતોષ હઝારી વિ. પુરુષોત્તમ તિવારી (મૃત્યુ પામનાર) કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા [૨૦૦૧ ૧ એસ.સી.આર. ૯૪૮ : (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૭૯] – આધાર રાખવામાં આવ્યો.

કેસ લો સંદર્ભ:

[૨૦૦૧] ૧ એસ.સી.આર. ૯૪૮ – આધાર રાખવામાં આવ્યો – પેરા ૧૬

==========

દીવાની અપીલીય ન્યાયધિકારક્ષેત્ર: દીવાની અપીલ નંબરો ૧૧૧૦૭–૧૧૧૦૮ / ૨૦૧૭.

ચંડીગઢ ખાતેની પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા રેગ્યુલર સેકન્ડ અપીલ નં. ૧૭૯૧/૧૯૮૦ અને રેગ્યુલર સેકન્ડ અપીલ નં. ૨૦૩૭/૧૯૮૦ માં પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત આખરી ચુકાદા અને હુકમ તારીખ ૨૧.૧૧.૨૦૧૧ સામે.

હાજરી:

અપીલકર્તાઓ વતી શ્રી મહાબીર સિંહ, વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી એ.પી. જૈન, શ્રી રામ નિવાસ, શ્રી અનુરાગ જૈન, સુશ્રી એન. અન્નપૂરણી, વકીલો.

સામાવાળાઓ વતી શ્રી આર.એસ. સિહોટા, વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી પી.આઈ. જોસ, શ્રી શશાંક મિશ્રા, સુશ્રી પૂજા સિંહ, વકીલો.

<u>કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ અભય મનોહર સપ્રે દ્વારા આપવામાં આવેલ.</u>

આપવા માં આવેલ છે.

૧. આ અપીલો મૂળ વાદીના કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા ચંડીગઢ ખાતેની પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા રેગ્યુલર સેકન્ડ અપીલ નંબરો ૧૭૯૧ અને ૨૦૩૭ / ૧૯૮૦ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૧.૧૧.૨૦૧૧ ના સંયુક્ત આખરી ચુકાદા અને હુકમ સામે દાખલ કરવામાં આવી છે, જેના દ્વારા હાઈકોર્ટે અપીલકર્તાઓ (વાદી) દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ આર.એસ.એ. નં. ૧૭૯૧ / ૧૯૮૦ ફગાવી દીધી હતી અને સામાવાળાઓ (પ્રતિવાદીઓ) દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ આર.એસ.એ. નં. ૨૦૩૭ / ૧૯૮૦ મંજૂર કરી હતી.

૨. આ અપીલોમાં સમાવિષ્ટ મુદ્દાને સમજવા માટે અમે ટૂંકમાં તથ્યો નીચે મુજબ રજૂ કરીએ છીએ.

૩. જે દાવામાંથી આ અપીલ ઉદ્ભવે છે તે દાવા સબંધી વિવાદ પટ્ટી બેધા, હોડલ ખાતે આવેલી ખેવટ નં. ૨૮૦ ખાતા નં. ૩૫૦ રેક્ટ નં. ૨૫૮ કિલ્લા નં. ૨૫ ક્ષેત્રફળ ૫ કનાલ, રેક્ટ નં. ૨૯૫ કિલ્લા નં. ૫ ક્ષેત્રફળ ૦૧ મરલા, રેક્ટ નં. ૨૧૪

કિલ્લા ૧૧ ક્ષેત્રફળ ૫ કનાલ ૧૨ મરલા, કિલ્લા નં. ૧૨ ક્ષેત્રફળ ૮ કનાલ, રેક્ટ નં. ૨૫૫ કિલ્લા નં. ૬/૧ ક્ષેત્રફળ ૨ કનાલ ૧૦ મરલા, ૬/૨ ક્ષેત્રફળ ૨ કનાલ ૧૭ મરલા, ૭/૧ ક્ષેત્રફળ ૪ કનાલ ૩ મરલા, ૭/૨ ક્ષેત્રફળ ૩ કિલ્લા ૧૭ મરલા, કિલ્લા ૮ ક્ષેત્રફળ ૮ કનાલ, રેક્ટ ૨૫૮ કિલ્લા ૧૬ ક્ષેત્રફળ ૬ કનાલ ૬ મરલા, કિલ્લા ૨૪ ક્ષેત્રફળ ૮ કનાલ, કુલ ક્ષેત્રફળ ૫૪ કનાલ ૬ મરલા ધરાવતી ખેતીની જમીનોથી સંબંધિત છે (જેને હવે પછી "દાવાવાળી જમીન" તરીકે ઉલ્લેખિત છે).

૪. વાદી (રામ ચંદ) જેમનું અવસાન થતાં અને હવે તેમના કાયદેસરના વારસદારો (અત્રેના અપીલકર્તાઓ) દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ કરવામાં આવે છે, તેમણે સામાવાળાઓ (પ્રતિવાદીઓ) સામે દાવાવાળી જમીનમાં હક, શિર્ષક અને હિતનો દાવો કરતી એક દીવાની અરજ દાખલ કરી હતી, જેમાંથી આ અપીલો ઉદ્ભવે છે. વાદીએ (અપીલકર્તાઓ) પ્રતિવાદીઓ (સામાવાળાઓ) પાસેથી દાવાવાળી જમીનોના કબજાની પણ અરજ કરી હતી.

૫. વાદીનો દાવો, સારાંશમાં, વારસાના કાયદા પર આધારિત છે. વાદી અરજીમાં અન્ય બાબતોની સાથે એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે દાવાવાળી જમીન મૂળ ભોંડુના પુત્ર હીરી નામના વ્યક્તિની હતી અને તેમના મૃત્યુ પર, વાદીએ મૃતક હીરીના સૌથી નજીકના વારસદારો પૈકીના એક તરીકે વારસા દ્વારા દાવાવાળી જમીનમાં પોતાના હક, શિર્ષક અને હિતનો દાવો કર્યો

હતો.

૬. પ્રતિવાદીઓએ (સામાવાળાઓ) વાદીના દાવાનો અસ્વીકાર કર્યો હતો અને વારસા દ્વારા હીરી મારફત દાવાવાળી જમીનની માલિકીનો દાવો કરવાના તેમના હકનો વધુમાં અસ્વીકાર કર્યો હતો. પ્રતિવાદીઓએ ત્યાર બાદ દાવાવાળી જમીનના તત્કાલીન માલિક દ્વારા તેમની તરફેણમાં કરવામાં આવેલી કહેવાતી વિલ (વસિયતનામું) ના આધારે દાવાવાળી જમીન પર માલિકીનો દાવો કર્યો હતો.

૭. તેથી દાવામાં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત પ્રશ્ન એ હતો કે દાવાવાળી જમીનનો માલિક કોણ છે – વાદી કે પ્રતિવાદીઓ.

૮. તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૭૯ ના ચુકાદા/હુકમનામા દ્વારા, સબ–જજ (ફર્સ્ટ ક્લાસ), પલવલ (ટ્રાયલ કોર્ટે) પ્રતિવાદીઓ સામે કબજા માટેનો દાવો મંજૂર કર્યો હતો અને ઠેરવ્યું હતું કે વાદી દાવાવાળી જમીનનો માત્ર પ્રતીકાત્મક કબજો મેળવવા માટે હકદાર રહેશે કારણ કે દાવાવાળી જમીન ભાડૂઆત તરીકે રામ નારાયણ (પ્રતિવાદી નં. ૫) ના કબજામાં હતી.

૯. સદરહુ ચુકાદા/હુકમનામાથી નારાજ થઈને, બંને પક્ષકારોએ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ગુડગાંવ સમક્ષ સિવીલ અપીલ નંબરો ૫ અને ૬ / ૧૯૮૦ તરીકે

પ્રથમ અપીલો દાખલ કરી હતી.

૧૦. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજે, પોતાના તારીખ ૦૯.૦૪.૧૯૮૦ ના ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા બંને અપીલો ફગાવી દીધી હતી અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ ચુકાદો/હુકમનામું બહાલ રાખ્યું હતું.

૧૧. સદરહુ ચુકાદા સામે, વાદી અને પ્રતિવાદીઓ બંનેએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ આર.એસ.એ. નં. ૧૭૯૧ / ૧૯૮૦ (વાદી દ્વારા દાખલ કરાયેલ) અને આર.એસ.એ. નં. ૨૦૩૭ / ૧૯૮૦ (પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલ) તરીકે બીજી અપીલો દાખલ કરી હતી.

૧૨. હાઈકોર્ટે, તારીખ ૨૧.૧૧.૨૦૧૧ ના વાદગ્રસ્ત સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા, વાદી દ્વારા દાખલ કરાયેલ આર.એસ.એ. નં. ૧૭૯૧ / ૧૯૮૦ ફગાવી દીધી હતી અને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલ આર.એસ.એ. નં. ૨૦૩૭ / ૧૯૮૦ મંજૂર કરી હતી. પરિણામે, દાવો ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો.

૧૩. સદરહુ ચુકાદા સામે, મૂળ વાદીના કાયદેસરના વારસદારોએ આ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ પીટીશન દ્વારા આ અપીલો રજૂ કરી છે.

૧૪. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને મામલાના

રેકોર્ડની ચકાસણી કર્યા પછી, અમે અપીલો મંજૂર કરવા માટે મજબૂર છીએ અને વાદગ્રસ્ત ચુકાદો રદ કરીને, નીચે દર્શાવ્યા મુજબ કાયદા અનુસાર બીજી અપીલોનો નવેસરથી નિર્ણય કરવા માટે દાવા હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલીએ છીએ.

૧૫. દાવા હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલવાનું કારણ એ સંજોગોને લીધે ઊભું થયું છે કે બંને પક્ષકારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી અપીલોનો નિકાલ કરતી વખતે હાઈકોર્ટે બીજી અપીલના સ્વીકાર વખતે ઘડવો જરૂરી છે તેવો કાયદાનો કોઈ કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન ઘડ્યો નહોતો અને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલી અપીલ મંજૂર કરવા તથા વાદી દ્વારા દાખલ કરાયેલી અપીલ ફગાવી દેવા માટે આગળ વધી હતી.

૧૬. આ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયમૂર્તિઓની બેંચે સંતોષ હઝારી વિ. પુરુષોત્તમ તિવારી (મૃત્યુ પામનાર) કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા [૨૦૦૧ ૧ એસ.સી.આર. ૯૪૮ : (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૭૯] માં દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮ (જેને હવે પછી "સંહિતા" તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૧૦૦ ની વ્યાપ્તિની તપાસ કરી હતી. ન્યાયમૂર્તિ આર.સી. લાહોટીએ (તત્કાલીન ન્યાયમૂર્તિ શ્રી) બેંચ વતી બોલતા પેરા ૯ માં કાયદાની નીચે મુજબની દરખાસ્ત રજૂ કરી હતી:

> "૯. હાઈકોર્ટ અપીલમાં સમાવિષ્ટ કાયદાના કાયદાકીય મહત્વના પ્રશ્નની ઘડના કર્યા વિના બીજી અપીલ સાંભળવા માટે આગળ વધી શકે નહીં

અને જો તે તેમ કરે છે તો તે ગેરકાયદેસર રીતે કામ કરે છે અને કોર્ટ પર લાદવામાં આવેલી ફરજનો અસ્વીકાર કે ત્યાગ કરે છે. સંહિતાની સુધારિત કલમ ૧૦૦ હેઠળના ન્યાયધીકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે કાયદાના કાયદાકીય મહત્વના પ્રશ્નનું અસ્તિત્વ એ પૂર્વ–શરત (sine qua non) છે. (જુઓ ક્ષિતિશ ચંદ્ર પુરકાઈત વિ. સંતોષ કુમાર પુરકાઈત [(૧૯૯૭) ૫ એસ.સી.સી. ૪૩૮], પંચુગોપાલ બરુઆ વિ. ઉમેશ ચંદ્ર ગોસ્વામી [(૧૯૯૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૧૩] અને કોંડીબા ડાગડુ કદમ વિ. સાવિત્રીબાઈ સોપાન ગુજર [(૧૯૯૯) ૩ એસ.સી.સી. ૭૨૨]).”

૧૭. ત્યારબાદ નામદાર ન્યાયમૂર્તિશ્રીએ પેરા ૧૦ થી ૧૪ માં "કાયદાનો કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન" અને "કાયદાનો પ્રશ્ન" શબ્દોનો અર્થ સ્પષ્ટપણે સમજાવ્યો હતો અને ઠેરવ્યું હતું કે બીજી અપીલ સ્વીકારવા માટે, સંહિતાની કલમ ૧૦૦ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટેની પૂર્વ–શરત તરીકે અપીલકર્તા દ્વારા જે બાબત સ્થાપિત કરવી જરૂરી છે તે મામલામાં ઉદ્ભવતા "કાયદાના કાયદાકીય મહત્વના પ્રશ્ન" નું અસ્તિત્વ છે, જેથી હાઈકોર્ટને આવા પ્રશ્નની ઘડના કરીને આખરી સુનાવણી માટે અપીલ સ્વીકારવાની સત્તા મળે. અપીલમાં કોઈ કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો ન હોય તેવા સંજોગોમાં, સંહિતાની કલમ ૧૦૦ ના અથ માં અપીલમાં કાયદાનો કોઈ કાયદાકીય મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ નથી તેવા કારણોસર તે અપીલ શરૂઆતમાં જ ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

૧૮. વાદગ્રસ્ત હુકમની ચકાસણી દર્શાવે છે કે અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત નોંધવા સિવાય કે તેવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે, એવો કોઈ પ્રશ્ન ઘડવામાં આવ્યો નહોતો, પરંતુ તે સિવાય એ અંગે કશું જ નહોતું કે તે ખરેખર ઉદ્ભવે છે કે નહીં અને, જો એમ હોય તો, તે પ્રશ્ન કયો છે.

૧૯. પૂર્વોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં અને સંતોષ હઝારી (ઉપરોક્ત) ના

મામલામાં પ્રસ્થાપિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારું એવું વિચારાયેલું માનવું છે કે વાદગ્રસ્ત હુકમ કાયદાકીય રીતે ટકી શકે તેમ નથી અને તેથી રદ કરવા પાત્ર છે.

૨૦. પરિણામે, અપીલો સફળ થાય છે અને મંજૂર કરવામાં આવે છે. વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવામાં આવે છે. સંતોષ હઝારી (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં પ્રસ્થાપિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદા અનુસાર બીજી અપીલોનો નવેસરથી નિર્ણય કરવા માટે દાવો ો હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.